

УДК 821.161.2 – 6.09

Оксана Свиріденко

**ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В ЛИСТІ-ПРОТЕСТІ П. КУЛІША «ЛИСТ РУСИНІВ
ДО АВТОРА БРОШУРИ “UN PEUPLE EUROPEEN DE
QUINZE MILLIONS OUBLIE DEVANT L’HISTOIR”»**

Питання національної ідентичності – одне з ключових у романтичному дискурсі. Протиставляючи класицистичному принципу «наслідування природи» й античності принцип наслідування національного духу, розглядаючи літературу як можливість художньо ідентифікувати націю, романтики спрямовують свою творчу діяльність на опанування глибин національного духу, на студіювання тих пам’яток, які цей дух фіксують у діахронії та синхронії. У добу романтизму з-під пера українських романтиків постає низка праць, які стосувалися історії, фольклористики, мовознавства й інших народознавчих (у романтичному розумінні) наук, об’єктом дослідження яких була національна ідентичність. Водночас українським романтикам, які творили в кризових умовах національної нестабільності, не була притаманна властивість самозабутнього служіння науці. «Романтики-націоналісти» (Я. Гарасим) посилено відстоювали постулат національної самобутності, намагаючись, насамперед, бути патріотами, і лише потім науковцями. Підтвердженням цього стали й ті відкриті листи українських романтиків, що публікувалися на шпальтах української періодики.

Незважаючи на зростаючий інтерес науковців до письменницького епістолярію (маємо на увазі насамперед монографічні праці Г. Мазохи, А. Ільків, В. Кузьменка, В. Назарука), романтична епістолярна публіцистика, зокрема відкриті листи П. Куліша, так і не стала об’єктом зацікавленості дослідників, що й спричинило вибір теми пропонованого дослідження, мета якого – проаналізувати «Лист русинів до автора брошури “Un peuple europeen de quinze millions oublie devant l’histoire”» П. Куліша як реакцію на петицію К. Делямара, яка стосувалася питань української ідентичності.

Лист-протест П. Куліша «Лист русинів до автора брошури “Un peuple europeen de quinze millions oublie devant l’histoire”» [1] вирізнявся своїм гострополітичним характером. І хоча лист було написано одноосібно, П.Куліш опублікував його як колективний, тобто писаний усіма українцями-русинами, що лише посилювало його вагу та силу звучання. Цей умовно колективний лист був відповіддю-протестом на петицію сенатора, секретаря центральної комісії Паризького географічного товариства К. Делямара, у якій йшлося про Україну й українців. Із цією петицією К. Делямар виступив перед французьким сенатом у лютому 1869 року, а згодом видав її окремою брошурою під назвою «П’ятнадцятимільйонний європейський народ, забутий історією», яка фактично відразу ж (у тому ж таки 1869 році) вийшла в перекладі ще й німецькою мовою. Переклад українською мовою (перекладач Т. Лучук) з’явився лише в 1991 році.

І хоча петиція К. Делямара містила окремі історичні неточності, що й спричинило появу листа-протесту П. Куліша, цей документ мав для України своє позитивне значення. У зверненні до сенату К. Делямар, учений і політик, акцентував на самобутності української нації, наголошував на руйнівній ролі Москви в європейській історії, писав про Російську імперію як про «мозаїку народів, більшість із яких потерпає у ярмі і, – через те, що утворилась вона внаслідок завоювань, які ставили один народ над іншими. Завойовницький народ – московити. Щодо поневолених народів, то їх перелик можна продовжувати без кінця. Згадаємо тільки русинів, литвинів і поляків, про яких буде мова у цій петиції» [4]. Автор петиції акцентував, що у Франції цю державу сприймають як однопільність, а насправді в її основі лежить різноманітність, що знаходить свій вияв у діях уряду, адже «коли Росія веде переговори з Європою, то видає себе за слов’янську, то значить – європейську державу, а її монарх називає себе імператором російським. Коли ж Росія звертається до Азії, то видає себе за туранську, тобто татарську або азійську державу, а її самодержець виступає тоді білим царем». Така дволичність зумовлюється тим, що до складу цієї держави входять і слов’янські народи (в Європі), і туранські (в Азії). Звідси, за словами К. Делямара, намагання Росії видавати себе за привітного брата і одних народів, і інших. Хто ж насправді московити? Даючи відповідь на це запитання, К. Делямар водночас давав своє тлумачення боротьби за Києво-Руську спадщину, яка знайшла відгомін в українській письменницькій публіцистиці: «У своєму прагненні, щоб московити вважалися слов’янами, петер-

бурзький уряд розпочав науковий похід, бо наукові студії в руках Росії перетворюються на могутню політичну зброю. Європейські ж учені розділені. Одні заблудилися в хитромудрому викладі історичної фальші й тому схилиються до думки про слов'янське походження московитів. Інші на противагу вважають, що московити своїм походженням і поведженням – суцільні татари, хоча й говорять по-слов'янськи» [4].

Метою петиції К. Делямара було просити сенат посприяти введенню в програму вивчення історії у шкільному курсі основних моментів історії тих народів, що говорять слов'янськими мовами, щоб розрізнити кожного з них, тобто історії української зокрема. У своїй петиції К. Делямар фактично бив на сполох, акцентуючи саме на долі України й українців, стверджуючи, що «університетська наука змішує два цілковито різні народи, більше того, два народи, які протистоять один одному, якщо зважати на їх окремішне походження і їх традиції історичного розвитку. Ці два народи – московський і русинський, що їх змішують під загальною назвою русів». На думку К. Делямара, московити вкрали в русинів не лише назву для своєї держави, але й саму історію русів. Петиція К. Делямара виглядала як заклик визнати окремішність і самодостатність України: «Треба признати, що в Європі існує народ, забутий істориками – 15-мільйонний народ русинів, 12½ мільйонів під російським царем і 2½ мільйона під австро-угорською короною. Народ цей такий же чисельний, як населення Іспанії, втричі чисельніший за чехів, такий же чисельний, як усі підданці корони св. Стефана. Цей народ знищений? Звісно, ні! Він існує, має свою історію, відмінну від історії Польщі і ще більш відмінну від історії Московщини, він має свої традиції, свою мову, осібну від польської та московської, він має виразну осібність, за яку бореться. Значить, історики зобов'язані чітко відрізнити русинів від московитів і поляків, бо вони відрізнялися від них у минулому, як відрізняються від них і тепер» [4].

У своєму виступі французький сенатор аргументував право України на окремішне місце на культурній та політичній карті Європи. Утім, цей виступ містив окремі науково хибні моменти, які не могли не зачепити Куліша-патріота. Так, К. Делямар, керуючись теорією польського емігранта й політичного дяча Ф.-Г. Духінського, який доводив можливість майбутньої польсько-литовсько-руської унії, тлумачив українців як етнос монгольського (туранського) походження. До того ж, під час виступу він проголосив українців добровільними підданими Польщі. За спостере-

женнями Є. Нахліка, «на основі польських джерел (для більшої переконливості) – літопису Вінцентія Кадлубека та історичних досліджень Кароля Шайнохи й Александра Стадницького – Куліш від імені українців заперечував хибне твердження, буцімто русини Червоної Русі та Великого князівства Литовського приєдналися до Польщі добровільно, і твердив, що поляки були першими гнобителями Русі (України), а «москалі» лише йдуть їхнім слідом» [3, с. 368].

П. Куліш, умовно кажучи, «пробачав» своєму кореспондентові історичні огріхи, адже розумів, що європейська наука довго мовчала про Україну, тому проінформувати про неї відразу й з усіх боків не була спроможна. П. Куліш дбав, щоб європейська наука не була залежна від «авторитетів польської публіцистики», а тому давав посилання на власні історичні праці, праці М. Костомарова. Відповідаючи на кожну тезу К. Делямара своєю аргументованою антитезою, П. Куліш доводив, що польський уряд довів наддніпрянських українців до революції, що тривала понад півсторіччя і завершилася переходом Лівобережної України під московську владу. Він аргументовано заперечував тезу про те, що козаки належать не до українців, а до черкесів, тих самих туранців, до яких належать росіяни.

Отже, «Лист русинів до автора брошури “Un peuple europeen de quinze millions oublie devant l’histoire”» був спрямований на спростування тих окремих хибних тверджень, які містила петиція К. Делямара, на констатацію історично зумовленої національної самобутності української нації, на окреслення її ідентичності на різних рівнях.

Література:

1. Куліш П. «Лист русинів до автора брошури “Un peuple europeen de quinze millions oublie devant l’histoire”» // Правда. – 1869. – 22 трав. – Ч. 19. – С. 166–168.
2. Лучук Т. Петиція Казимира Делямара [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/47895>
3. Нахлік Є.К. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель: Наукова монографія: У 2 т. – К. : Український письменник, 2007. – Т. 2: Світогляд і творчість Пантелеймона Куліша. – 462 с.
4. «П’ятнадцятимільйонний народ, забутий в історії»: Петиція Казимира Делямара до французького сенату [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/47895>.